

# 11 september 2001

Het is een dag die in mijn geheugen gegrift staat. Geschiedenis was voor mij altijd wat er in boeken werd geschreven. Heel eerlijk, ik was 17 jaar en had niet door dat ik geschiedenis meemaakte. Dat besef kwam pas toen ik als geschiedenisleerkracht aan de slag ging en deze dag ineens aan leerlingen moest uitleggen.

Toen ik de televisie aanzette, zag ik beelden van een van de torens van het World Trade Center in New York. Er kwam zwarte rook uit het gebouw. Een vliegtuig was tegen de toren gevlogen.

Op dat moment was nog niet duidelijk wat er precies aan de hand was.

Niet veel later zag ik op televisie hoe een tweede vliegtuig zich in de andere toren boorde. Live, voor de ogen van miljoenen mensen.

Vanaf dat moment wist iedereen: dit was geen ongeluk.

Ik weet nog goed hoe weinig ik ervan begreep. Ik was zeventien en, zoals dat soms gaat als je zeventien bent, dacht ik dat ik de wereld behoorlijk goed doorhad. Maar hiervoor had ik geen referentiekader. Wie deed zo iets? Waarom zou iemand bewust een passagiersvliegtuig vol mensen tegen een gebouw vliegen?

Mijn eerste reactie was vooral woede. "Als ze oorlog willen, dan kunnen ze oorlog krijgen!" dacht ik.

Vijfentwintig jaar later kijk ik daar anders naar. Niet omdat de aanslagen daarmee minder verschrikkelijk worden. En ook niet omdat terrorisme te rechtvaardigen valt. Maar omdat ik inmiddels heb geleerd dat geschiedenis zelden begint op het moment waarop wij haar voor het eerst zien.

De aanslagen van 11 september kwamen niet uit het niets.

Om te begrijpen waarom die dag plaatsvond, moeten we kijken naar Al-Qaida, naar Osama bin Laden en naar de verhouding tussen de Verenigde Staten en het Midden-Oosten in de decennia daarvoor. Maar eerst terug naar die dinsdagochtend.

## **De start**

In Nederland is de dag al uren onderweg. Het is vroeg in de middag. Aan de oostkust van de Verenigde Staten begint de werkdag juist.

In New York vullen de straten zich met forenzen en zijn duizenden mensen aan het werk in en rond het World Trade Center. De twee torens steken meer dan vierhonderd meter boven Manhattan uit en behoren tot de bekendste gebouwen van de stad.

Voor vrijwel iedereen is het een gewone dinsdagochtend.

Tot 08.46 uur.

## **8.46 uur**

Om 08.46 uur plaatselijke tijd boort American Airlines-vlucht 11 zich in de noordelijke toren van het World Trade Center. Het toestel, een Boeing 767, is eerder die ochtend opgestegen vanuit Boston en onderweg naar Los Angeles. Aan boord bevinden zich passagiers, bemanningsleden en vijf kapers. De kapers hebben het vliegtuig kort na vertrek overgenomen en koers gezet richting New York.

De inslag vindt plaats hoog in de noordelijke toren. Binnen enkele seconden slaan enorme vlammen uit het gebouw en stijgt een donkere rookpluim boven Manhattan uit. Op straat kijken mensen omhoog. Hulpdiensten rukken massaal uit. Maar vrijwel niemand weet op dat moment wat er werkelijk is gebeurd.

Een vliegtuig is tegen een wolkenkrabber gevlogen. Is het een ongeluk? Een technisch defect? Een piloot die de controle is kwijtgeraakt? Televisiezenders schakelen over naar livebeelden uit New York. Camera's worden op de brandende toren gericht en verslaggevers proberen te begrijpen wat ze zien.

Ook binnen het World Trade Center heerst verwarring. In de noordelijke toren proberen duizenden mensen het gebouw te verlaten. In de zuidelijke toren, die op dat moment nog onbeschadigd is, krijgen mensen tegenstrijdige informatie. Sommigen besluiten onmiddellijk te vertrekken. Anderen blijven op hun werkplek of keren zelfs terug, omdat wordt aangenomen dat het gevaar zich beperkt tot de andere toren.

Niemand weet dat er op dat moment nog een gekaapt passagiersvliegtuig onderweg is naar Manhattan.

## **09.03 uur**

Zeventien minuten na de eerste inslag verschijnt boven New York een tweede vliegtuig. Het is United Airlines-vlucht 175. Voor de draaiende televisiecamera's vliegt het toestel laag over Manhattan en boort zich om 09.03 uur in de zuidelijke toren van het World Trade Center. Miljoenen mensen zien het gebeuren. Ik dus ook. Ongeloof, onbegrip, afschuw, verwarring. Heel eerlijk, ik begreep er niets van en ik kon niet vermoeden dat onze wereld hiermee voorgoed veranderde.

Op dat moment is nog onbekend wie achter de aanslagen zit, hoeveel vliegtuigen zijn gekaapt en of er nog meer doelen zullen worden getroffen. Maar één ding is duidelijk geworden, dit is een gecoördineerde terroristische aanval.

En terwijl in New York de hulpdiensten zich naar de brandende torens haasten, bevinden zich nog twee gekaapte vliegtuigen in het Amerikaanse luchtruim.

## Ondertussen boven de Verenigde Staten

Terwijl de wereld naar de brandende torens kijkt, proberen luchtverkeersleiders, luchtvaartmaatschappijen en Amerikaanse autoriteiten te achterhalen wat er precies gebeurt.

Er ontstaat een angstaanjagende vraag, “hoeveel vliegtuigen zijn er eigenlijk gekaapt?” Er was geen antwoord op die vraag, maar één vliegtuig baart zorgen. American Airlines vlucht 77 is die ochtend vertrokken vanaf Washington Dulles International Airport met Los Angeles als bestemming. Het toestel verdwijnt enige tijd van de radar en verandert van koers. Niet richting New York. Maar richting Washington D.C. de hoofdstad van de Verenigde Staten.

### 09.37 uur

Om 09.37 uur vliegt American Airlines vlucht 77 op lage hoogte richting het Pentagon. Het Pentagon is het hoofdkwartier van het Amerikaanse ministerie van Defensie en daarmee een van de belangrijkste symbolen van de Amerikaanse militaire macht. Het vliegtuig slaat in aan de westzijde van het gebouw.

Een gedeelte van het Pentagon raakt zwaar beschadigd en breekt later gedeeltelijk af. Brand breekt uit en opnieuw worden hulpdiensten geconfronteerd met een enorme ravage. Bij de aanslag komen 125 mensen in het Pentagon om het leven. Daarnaast sterven de 59 passagiers en bemanningsleden aan boord van vlucht 77. De vijf kapers worden daarbij niet tot de slachtoffers gerekend.

De betekenis van deze derde inslag is enorm. New York was aangevallen. Nu is ook Washington geraakt. Het financiële hart én het militaire hoofdkwartier van de Verenigde Staten zijn binnen een uur doelwit geworden.

En nog altijd is de aanval niet voorbij. Er bevindt zich namelijk nog één gekaapt vliegtuig in de lucht: United Airlines vlucht 93.

Na de inslag in het Pentagon is duidelijk dat de aanval niet beperkt blijft tot New York. Binnen minder dan een uur zijn drie vliegtuigen als wapen gebruikt. Twee tegen het World Trade Center, één tegen het militaire hart van de Verenigde Staten. De vraag is nu niet meer óf er nog meer toestellen gekaapt zijn. De vraag is *hoeveel*.

In de lucht bevindt zich nog één vliegtuig waarvan duidelijk wordt dat het niet meer zijn oorspronkelijke koers volgt: United Airlines-vlucht 93. Het toestel is die ochtend vertrokken vanuit Newark en onderweg naar San Francisco. Aan boord bevinden zich passagiers, bemanningsleden en vier kapers. Ook hier nemen de kapers de controle over. Maar er is één belangrijk verschil met de eerdere vluchten. De mensen aan boord van vlucht 93 beginnen te begrijpen wat er buiten hun toestel gebeurt.

### Telefoontjes naar huis

Passagiers en bemanningsleden weten via telefoongesprekken contact te leggen met familieleden en met mensen op de grond. Daar horen zij over de aanslagen in New York. Ze horen dat vliegtuigen zich in de torens van het World Trade Center hebben geboord. Langzaam wordt duidelijk wat dat voor hun eigen situatie betekent. Dit is geen klassieke vliegtuigkaping waarbij de daders eisen stellen of proberen ergens naartoe te vliegen. Hun toestel is waarschijnlijk ook bedoeld als wapen. Dat beseft verandert alles.

Een groep passagiers besluit dat wachten geen optie meer is. Als het vliegtuig inderdaad onderweg is naar een nieuw doelwit, dan betekent niets doen vrijwel zeker dat niet alleen iedereen aan boord zal sterven, maar mogelijk ook veel mensen op de grond. Ze besluiten in te grijpen. Kun je je voorstellen

wat dat vraagt? Je weet dat je in een toestel zit en dat je doodgaat. Je neemt, als je geluk hebt, afscheid van je familie.

#### **09.59 uur**

Terwijl vlucht 93 nog in de lucht is, voltrekt zich in New York opnieuw een ramp. Om 09.59 uur stort de zuidelijke toren van het World Trade Center in. Nog geen uur eerder was vlucht 175 het gebouw binnengevlogen. Live op TV zie ik hoe de toren instort. Hoe kan dit? Hoe kan zo'n enorme wolkenkrabber instorten?

Een vraag die nog altijd terugkomt, is hoe de torens konden instorten terwijl kerosine niet heet genoeg brandt om staal te laten smelten. Maar staal hoeft niet te smelten om zijn draagkracht grotendeels te verliezen, bij hoge temperaturen verzwakt het sterk.

Terug naar New York; voor mensen op straat is nauwelijks te bevatten wat ze zien. Hulpverleners en burgers proberen weg te komen van de instorting. Straten verdwijnen in een dikke stofwolk. Mensen zoeken dekking in gebouwen en zijstraten. De skyline van New York is in één klap veranderd.

Maar terwijl miljoenen mensen naar deze beelden kijken, speelt zich honderden kilometers verderop nog een ander drama af.

#### **10.03 uur**

Aan boord van vlucht 93 proberen passagiers en bemanningsleden de cockpit te bereiken. De kapers begrijpen dat ze de controle dreigen te verliezen en er ontstaat een gevecht om het vliegtuig. Om 10.03 uur stort vlucht 93 neer in een veld bij Shanksville in Pennsylvania.

Niemand aan boord overleeft maar het toestel bereikt zijn vermoedelijke doelwit niet. Wat dat doelwit precies was, is nooit met absolute zekerheid vastgesteld. Washington D.C. lag echter op de route, en zowel het Capitool als het Witte Huis worden vaak genoemd als mogelijke doelen.

Dat maakt vlucht 93 anders dan de drie andere gekaapte toestellen de passagiers konden de kaping niet ongedaan maken ze konden zichzelf niet redden maar door in te grijpen, voorkwamen ze waarschijnlijk dat het vliegtuig nog een doelwit bereikte.

#### **10.28 uur**

Vijfentwintig minuten na het neerstorten van vlucht 93 volgt in New York opnieuw een catastrofe. De noordelijke toren van het World Trade Center brandt op dat moment al meer dan anderhalf uur en om 10.28 uur begeeft ook deze toren het. Net als bij de zuidelijke toren stort het enorme gebouw in enkele seconden vrijwel volledig in. Een nieuwe wolk van stof en puin trekt door de straten van Lower Manhattan. Waar die ochtend twee van de herkenbaarste wolkenkrabbers ter wereld boven New York uitstaken, resteert enkele uren later een rokende puinhoop.

Voor de hulpverleners betekent de instorting bovendien dat een reddingsoperatie verandert in een zoektocht naar overlevenden. Veel brandweerlieden en politiemensen waren die ochtend juist de gebouwen binnengegaan terwijl anderen probeerden te ontsnappen en velen zouden niet meer naar buiten komen.

### **De balans van 11 september**

Pas in de uren en dagen daarna wordt duidelijk hoe groot de menselijke tol werkelijk is. Bij de vier aanslagen komen 2.977 slachtoffers om het leven, de negentien kapers niet meegerekend.

Verreweg de meeste slachtoffers vallen in en rond het World Trade Center in New York. Daarnaast komen mensen om bij de aanslag op het Pentagon en alle passagiers en bemanningsleden van vlucht 93 sterven wanneer hun toestel in Pennsylvania neerstort. Onder de slachtoffers bevinden zich honderden hulpverleners. Brandweerlieden, politiemensen en ambulancemedewerkers hadden zich die ochtend richting het gevaar bewogen terwijl duizenden anderen juist probeerden eraan te ontsnappen.

En daarmee eindigt het dodental van 11 september eigenlijk niet op 11 september.

In de maanden en jaren na de aanslagen krijgen hulpverleners, medewerkers en inwoners die aan het stof rond Ground Zero zijn blootgesteld ernstige gezondheidsproblemen. Longziekten en verschillende vormen van kanker worden later in verband gebracht met die blootstelling.

De gevolgen van die ene ochtend zouden daardoor nog tientallen jaren voelbaar blijven.

### **Een wereld vóór en ná 9/11**

Niet alleen het aantal slachtoffers of de manier waarop de aanslagen werden uitgevoerd maakt 11 september tot een historisch keerpunt. De aanslagen veranderden ook iets veel moeilijker meetbaars: het gevoel van veiligheid.

De machtigste staat ter wereld blijkt op eigen grondgebied kwetsbaar. Gewone passagiersvliegtuigen blijken in handen van een kleine groep terroristen te kunnen veranderen in wapens waarmee binnen enkele uren zowel het financiële als het militaire hart van een supermacht kan worden geraakt.

Daarbij worden de beelden ondertussen wereldwijd uitgezonden. De brandende torens. De tweede inslag. Mensen die door de straten van New York vluchten tot uiteindelijk het onvoorstelbare beeld van twee wolkenkrabbers die verdwijnen uit de skyline.

Voor miljoenen mensen wordt 11 september daardoor een van die zeldzame momenten waarbij zij jaren later nog precies weten waar ze waren toen ze het nieuws hoorden.

Ik weet het in ieder geval nog.

Zeventien jaar oud, na een feestje in Rotterdam, kijkend naar een televisie en nauwelijks begrijpend wat ik zag. Maar de vraag die ik toen niet kon beantwoorden is uiteindelijk de interessantste historische vraag van allemaal:

Waarom gebeurde dit?

Wie waren de mannen die bereid waren zichzelf en duizenden anderen te doden?

Waarom was juist Amerika hun vijand?

En begon dit verhaal werkelijk op 11 september 2001?

Het antwoord op die laatste vraag is eenvoudig.

**Nee.**

Om 9/11 te begrijpen moeten we zoals altijd terug in de tijd.

**Waarom Amerika?**

De aanslagen van 11 september werden uitgevoerd door negentien kapers die handelden namens Al-Qaida, de terroristische organisatie van Osama bin Laden. Daarmee lijkt de vraag naar het waarom misschien eenvoudig; Bin Laden haatte Amerika.

Maar geschiedenis wordt zelden interessant van zulke eenvoudige antwoorden en eenvoudige antwoorden zijn er niet. Maar waarom zag Bin Laden juist de Verenigde Staten als zijn belangrijkste vijand? Waarom ontstond Al-Qaida? En waarom vonden zijn ideeën voldoende aanhang om mannen bereid te vinden zichzelf en duizenden onbekende burgers te doden? Voor de antwoorden moeten we terug naar de jaren tachtig.

### **Afghanistan – de oorlog die alles veranderde**

In december 1979 viel de Sovjet-Unie Afghanistan binnen. De Sovjets steunden daar een communistische regering die steeds meer terrein verloor aan islamitische verzetsgroepen. Wat in eerste instantie een regionaal conflict was, werd al snel onderdeel van de Koude Oorlog. Voor de Verenigde Staten bood Afghanistan namelijk een kans om hun grote tegenstander pijn te doen. Via Pakistan werd op grote schaal geld en materieel beschikbaar gesteld aan Afghaanse verzetsgroepen, de moedjahedien. Ook Saudi-Arabië speelde een belangrijke rol bij de financiering. Uit verschillende delen van de islamitische wereld reisden ondertussen vrijwilligers naar Afghanistan om aan de strijd tegen de Sovjets deel te nemen. Een van hen was een jonge, rijke Saudiër: Osama bin Laden.

Bin Laden kwam uit een invloedrijke familie en gebruikte zijn geld en contacten om strijders te ondersteunen. Hij financierde onder meer infrastructuur, hielp bij de organisatie van buitenlandse vrijwilligers en bouwde een internationaal netwerk op. Het populaire verhaal dat “de CIA Osama bin Laden heeft opgeleid” is veel te simpel. De Verenigde Staten steunden vooral Afghaanse verzetsgroepen via Pakistan. Bin Laden maakte deel uit van het bredere jihadistische milieu dat rondom die oorlog ontstond, maar daarmee was hij niet simpelweg een Amerikaanse agent die zich later tegen zijn maker keerde. Toch had die oorlog een belangrijk onbedoeld gevolg.

Mensen uit verschillende landen ontmoetten elkaar in Afghanistan, deden gevechtservaring op en bouwden internationale netwerken. Ze zagen hoe uiteindelijk een supermacht Afghanistan verliet want in 1989 trokken de laatste Sovjetroepen zich terug.

Voor veel jihadisten was de conclusie verleidelijk: wij hebben een wereldmacht verslagen.

### **Het ontstaan van Al-Qaida**

Aan het einde van de jaren tachtig ontstond uit het netwerk rond Bin Laden een nieuwe organisatie: Al-Qaida. De organisatie verschilde op een belangrijk punt van veel andere radicale groepen. Al-Qaida wilde niet alleen lokale regeringen bestrijden maar Bin Laden dacht internationaal. Volgens hem werden corrupte en autoritaire regeringen in de islamitische wereld overeind gehouden door buitenlandse machten en vooral door de Verenigde Staten. Als je die regimes wilde veranderen, zo redeneerde hij, moest je daarom niet alleen de lokale tegenstander aanvallen. Je moest ook degene treffen die erachter stond.

Amerika.

Daarmee kwamen de Verenigde Staten steeds nadrukkelijker in het vizier.

### **1990 – Amerikaanse soldaten in Saudi-Arabië**

Een beslissend moment kwam in 1990. Saddam Hoessein viel met het Iraakse leger Koeweit binnen. Saudi-Arabië vreesde dat Irak mogelijk verder zou oprukken en vroeg om internationale bescherming. De Verenigde Staten stuurden honderdduizenden militairen naar de regio. Militair gezien was dat logisch maar voor Bin Laden was het iets totaal anders. Saudi-Arabië bevat namelijk de twee heiligste plaatsen van de islam: *Mekka* en *Medina*. Dat Amerikaanse militairen aanwezig waren in het land beschouwde hij als een vernedering en als bewijs dat de Saudische monarchie afhankelijk was geworden van het Westen. Bin Laden zou zich steeds feller tegen zowel het Saudische regime als de Verenigde Staten keren. Daarbij gebeurde iets opvallends want tijdens de oorlog in Afghanistan waren Amerika en radicale islamitische strijders indirect aan dezelfde kant van een conflict terechtgekomen: tegen de Sovjet-Unie. Nog geen tien jaar later beschouwde Bin Laden Amerika als zijn belangrijkste vijand.

De Koude Oorlog was voorbij maar uit één van haar laatste conflicten was een nieuw soort vijand ontstaan. Het zou echter te eenvoudig zijn om 9/11 alleen te verklaren vanuit Amerikaanse troepen in Saudi-Arabië. Bin Laden en Al-Qaida verwezen naar meerdere conflicten. Ze bekritiseerden de Amerikaanse steun aan Israël en het lot van de Palestijnen. Ze wezen op Amerikaanse militaire operaties in het Midden-Oosten en Somalië. Ook de sancties tegen Irak in de jaren negentig werden gebruikt als argument tegen de Verenigde Staten.

Maar laten we eerlijk zijn, dit waren niet simpelweg neutrale waarnemers die uit protest tegen Amerika de wapens oppakten. Al-Qaida had een radicaal jihadistische ideologie met een eigen wereldbeeld. Daarin werd de wereld voorgesteld als een strijd tussen ware gelovigen en hun vijanden. Niet alleen Amerikanen en andere westerlingen werden als vijand gezien; ook moslims die niet voldeden aan hun interpretatie van de islam konden doelwit worden.

Het is belangrijk dat we dat helder stellen want het Amerikaans buitenlands beleid vormde een belangrijk onderdeel van Bin Ladens propaganda en motivatie maar dat betekent niet dat Amerika daarmee 9/11 veroorzaakte. Politieke grieven, internationale conflicten, religieus extremisme, persoonlijke keuzes en een radicale ideologie kwamen bij elkaar en uit die combinatie ontstond Al-Qaida.

### **Van woorden naar oorlog**

In de jaren negentig werd de strijd tegen Amerika steeds concreter. Al-Qaida raakte betrokken bij verschillende terroristische aanslagen en Bin Laden sprak steeds openlijker over zijn doelstellingen.

In 1996 verklaarde hij de oorlog aan de Verenigde Staten.

In 1998 volgde een nieuwe verklaring waarin Amerikanen en hun bondgenoten tot doelwit werden gemaakt.

Datzelfde jaar werden de Amerikaanse ambassades in Kenia en Tanzania getroffen door enorme bomaanslagen. Daarbij kwamen meer dan tweehonderd mensen om het leven.

In 2000 volgde de aanslag op het Amerikaanse marineschip USS Cole in Jemen.

Al-Qaida was dus al jaren vóór 11 september bezig met een escalerende strijd tegen de Verenigde Staten. 9/11 kwam dus niet uit het niets. Het was de volgende en verreweg dodelijkste stap.

## **De wereld na 9/11**

De aanslagen van 11 september waren nog maar enkele uren oud toen duidelijk werd dat de reactie van de Verenigde Staten ingrijpend zou zijn. President George W. Bush sprak al snel over een War on Terror: een wereldwijde strijd tegen terroristische organisaties en tegen staten die hen onderdak boden.

De eerste aandacht richtte zich op Afghanistan. Daar had Al-Qaida onder leiding van Osama bin Laden een veilige uitvalsbasis gevonden. Het land werd op dat moment grotendeels bestuurd door de Taliban, die weigerden Bin Laden zonder meer uit te leveren. In oktober 2001 begonnen de Verenigde Staten en hun bondgenoten een militaire campagne in Afghanistan. Het doel was duidelijk: Al-Qaida uitschakelen en het Taliban-regime verdrijven.

Aanvankelijk leek dat snel te lukken. De Taliban verloren in korte tijd de controle over grote delen van het land en Al-Qaida werd zwaar onder druk gezet. Maar daarmee was de oorlog niet voorbij.

Integendeel.

Afghanistan zou uitgroeien tot een langdurig conflict waarin de Verenigde Staten en hun bondgenoten jarenlang probeerden een stabiele staat op te bouwen, terwijl de Taliban zich hergroepeerden en opnieuw terrein wonnen. Na twintig jaar oorlog trokken de Verenigde Staten en hun bondgenoten zich in 2021 terug. De Afghaanse regering stortte razendsnel in en de Taliban namen Kabul opnieuw in. Daarmee waren zij, twintig jaar nadat ze na 9/11 van de macht waren verdreven, opnieuw de dominante machtsfactor in Afghanistan.

## **Van Afghanistan naar Irak**

Twee jaar na 9/11 richtte de aandacht van de Amerikaanse regering zich op Irak. President Saddam Hoessein werd door de regering-Bush beschuldigd van het bezitten van massavernietigingswapens. Ook werd Irak voorgesteld als onderdeel van een bredere dreiging voor de Verenigde Staten. In maart 2003 vielen de Verenigde Staten en hun bondgenoten Irak binnen en het regime van Saddam Hoessein viel snel. Maar het verwijderen van de dictator bleek eenvoudiger dan het opbouwen van een stabiel land. Daarbij is één onderscheid erg belangrijk: Irak was niet verantwoordelijk voor de aanslagen van 11 september. Er is geen overtuigend bewijs dat Saddam Hoessein betrokken was bij het plannen of uitvoeren van 9/11. Toch werd de oorlog in Irak politiek en maatschappelijk sterk verbonden aan de bredere *War on Terror*.

De oorlog in Irak had enorme gevolgen, namelijk een machtsvacuüm. Na de val van Saddam werd een groot deel van het Iraakse staatsapparaat ontmanteld. Het leger werd opgeheven en veel leden van de voormalige Ba'ath-partij verloren hun functies. Daarmee verdwenen niet alleen vertegenwoordigers van het oude regime, maar ook grote delen van de bestuurlijke en militaire structuur van het land. Duizenden voormalige militairen kwamen zonder positie, inkomen of toekomstperspectief te zitten. Tegelijkertijd namen spanningen tussen soennitische en sjiiitische groepen toe. Irak raakte steeds verder verwickeld in geweld.

Die chaos was voedingsbodem voor radicale groepen. Een van de belangrijkste daarvan was Al-Qaida in Irak, onder leiding van Abu Musab al-Zarqawi. Deze organisatie voerde aanslagen uit op Amerikaanse troepen, Iraakse veiligheidstroepen en burgers, en probeerde bewust sektarisch geweld aan te wakkeren. Daarmee werd een ontwikkeling in gang gezet die jaren later opnieuw grote gevolgen zou hebben.

### **Van Al-Qaida in Irak naar Islamitische Staat**

Na de dood van Zarqawi in 2006 bleef zijn organisatie bestaan en veranderde zij verschillende keren van naam en structuur. De Amerikaanse militaire aanwezigheid en de veranderende politieke situatie in Irak zorgden ervoor dat de beweging tijdelijk werd teruggedrongen maar net als de Taliban in Afghanistan, ze verdween niet.

Toen in 2011 in Syrië een burgeroorlog uitbrak, ontstond opnieuw een enorme ruimte voor gewapende groeperingen. De organisatie die uit Al-Qaida in Irak was voortgekomen kon zich daardoor opnieuw uitbreiden. Uiteindelijk ontstond hieruit Islamitische Staat, beter bekend als IS of ISIS. In 2014 veroverde de organisatie grote delen van Irak en Syrië en riep zij een eigen kalifaat uit. Daarmee ontstond een wrange historische ontwikkeling. De Verenigde Staten waren na 9/11 ten oorlog getrokken om terrorisme te bestrijden. Maar een deel van de keuzes die tijdens die strijd werden gemaakt, vooral in Irak, droeg bij aan omstandigheden waarin een nieuwe en uiterst gewelddadige terroristische beweging kon groeien.

Dat betekent niet dat de Verenigde Staten IS simpelweg “creëerden”. Daarvoor waren veel meer factoren verantwoordelijk: sektarische spanningen, autoritaire regimes, regionale machtsstrijd, de Syrische burgeroorlog en de eigen keuzes van jihadistische organisaties. Maar de invasie van Irak en de chaos die daarop volgde vormden wel een belangrijk onderdeel van die ontwikkeling.

Vanaf 2014 werd IS echter steeds verder teruggedrongen door een internationale coalitie en lokale strijdkrachten. In 2017 verloor de organisatie Mosul en in maart 2019 viel bij Baghouz in Syrië het laatste gebied dat IS nog als onderdeel van zijn kalifaat bestuurde. Daarmee was het territoriale kalifaat verslagen, maar IS zelf verdween niet. De organisatie bleef als terroristisch netwerk actief, onder meer in Irak, Syrië en via regionale afdelingen elders in de wereld.

### **De prijs van veiligheid**

De gevolgen van 9/11 beperkten zich bovendien niet tot oorlogen in Afghanistan en Irak. Ook binnen westerse landen veranderde veel. Luchthavens werden strenger beveiligd. Inlichtingendiensten kregen meer bevoegdheden. Overheden gingen intensiever gegevens verzamelen en terroristische netwerken opsporen. Het veiligheidsbeleid veranderde fundamenteel. Daarmee ontstond ook een nieuw debat. Hoeveel vrijheid wil een samenleving opgeven in ruil voor veiligheid? Hoeveel mag een overheid gaan in surveillance? En wanneer verandert de strijd tegen terrorisme zelf in een bron van nieuwe spanningen?

Dat zijn vragen die na 11 september steeds terugkeerden en eigenlijk doen ze dat nog steeds.

Inmiddels ben ik 42 en getrouwd. Mijn vrouw en ik hebben het nog regelmatig over die dag. Ook aan de keukentafel vertellen we onze kinderen waar we waren toen het gebeurde.

Voor ons was 11 september 2001 het moment waarop de wereld veranderde. Niet omdat de wereld daarvoor werkelijk veilig was, maar omdat wij ons dat tot die dag misschien wel konden veroorloven te denken.

Paul de Haan (Paulus Historicus) – 10 september 2026

<http://www.paulushistoricus.nl>

#PaulusHistoricus – Facebook, Instagram, YouTube